

Αναστασία Γιαγκοπούλου   Ελπίδα Θεοδωρίδου

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

- Ερωτήσεις - απαντήσεις εισαγωγής
- Ανάλυση και δομή των επιλεγμένων ραψωδιών
- Στοιχεία επικής τεχνικής
- Απαντήσεις στις ερωτήσεις - εργασίες του βιβλίου του μαθητή

ISBN 978-960-456-457-6

© Copyright: Α. Γιαγκοπούλου, Ε. Θεοδωρίδου, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2015

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία
Εκτύπωση
Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΙΔΙΑΝΙΚΗ-ΧΟΝΔΡΙΚΗ

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η κεντρική θέση που κατέχει η διδασκαλία των Ομηρικών επών στο πλαίσιο του Προγράμματος ανθρωπιστικών Σπουδών της Γυμνασιακής βαθμίδας είναι μόνο ενδεικτική της τεράστιας κι ανεκτίμητης αξίας της ποιητικής αυτής δημιουργίας για την παιδεία του Έλληνα μαθητή. Όπως όλοι γνωρίζουμε, η βαθιά γνώση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας* αποτέλεσε μέσο εκπολιτισμού για τους Έλληνες, καθώς ο ποιητής αυτός υπήρξε κατά γενική ομολογία «παιδευσις» της Ελλάδος. Παράλληλα, όμως, η επίδραση που άσκησε το έργο του γίνεται εμφανής τόσο στην ευρύτερη ευρωπαϊκή λογοτεχνική παραγωγή και παράδοση όσο και στην τέχνη, ώστε να μη θεωρείται υπερβολική η άποψη ότι έθεσε τις βάσεις του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Διαχρονικές αξίες όπως η πατρίδα, η τιμή, η αιδώς, η δίκη, το μέτρο σε συνδυασμό με την ανεπιτήδευτη διάνοια, το υψηλό ύφος και το ρωμάλéo στίχο, που χαρακτηρίζουν την ομηρική δημιουργία, διαμόρφωσαν την κλασική ελληνική σοφία, που αποτελεί διακριτικό γνώρισμα του ανθρωπιστή, του μορφωμένου και του υπεύθυνου πολίτη. Και είναι αυτός ο πολίτης που θα πρέπει να αγωνιστεί σήμερα ενάντια στην πολιτιστική ισοπέδωση και την απαξίωση των ανθρωπιστικών σπουδών, που «μονομαχούν» καθημερινά σώμα με σώμα με τις τεχνικές δεξιότητες και τον μονοδιάστατο άνθρωπο.

Προσπαθώντας, λοιπόν, να προβάλουμε –με δέος και συστολή αλλά και με πολλή αγάπη– τον μαγικό κόσμο του Ομήρου όσο πιο παραστατικά γίνεται στα μάτια των μαθητών, καταθέτουμε το παρόν βοήθημα με την ελπίδα να μη θρηνήσουμε στη «μονομαχία» τον θάνατο της κλασικής παιδείας.

Θεσσαλονίκη, Αύγουστος 2015

Στους μαθητές και συναδέλφους μας,
ένα «μικρό όπλο» για την κατάκτηση «του ιερού κάστρου»...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7
ραψωδία Α – Λοιμός - Μήνις	13
στ. 1-53	16
στ. 54-306	33
στ. 307-349	55
στ. 350-431α	57
στ. 431β-493	68
στ. 494-612	69
Συνολική θεώρηση ραψωδίας Α	85
ραψωδία Γ – Όρκοι, Τειχοσκοπία, Άλεξάνδρου και Μενελάου μονομαχία	87
στ. 121-244	87
Συνολική θεώρηση ραψωδίας Γ (τειχοσκοπία)	105
ραψωδία Ε – Διομήδους άριστεία	107
στ. 274-430	107
ραψωδία Ζ – Έκτορος και Άνδρομάχης όμιλία	121
στ. 369-529	121
ραψωδία Η – Έκτορος και Αΐαντος μονομαχία. Νεκρών άναίρεσις	139
στ. 206-315	139
ραψωδία Ο – Παλίωξις παρά τών νεών	153
στ. 1-79	153
ραψωδία Π – Πατρόκλεια	161
στ. 684-867	161

ραψωδία Σ – Όπλοποιία	175
στ. 478-616	176
ραψωδία Τ – Μήνιδος απόρρησις	193
στ. 1-152	193
ραψωδία Χ – Έκτορος ἀναίρεσις	205
στ. 247-394	206
ραψωδία Ω – Έκτορος λύτρα	223
στ. 468-677	224
στ. 678-805	237
Αντί επιλόγου	249
Βιβλιογραφία	253

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιος είναι ο χρόνος σύνθεσης των ομηρικών επών;

Απάντηση

Η *Ιλιάδα* μαζί με την *Οδύσσεια* αποτελούν τα αρχαιότερα έπη, όχι μόνο της ελληνικής αλλά και της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, που μας παραδόθηκαν ολόκληρα και τοποθετούνται χρονικά στο δεύτερο μισό του 8^{ου} αιώνα π.Χ. Η σύνθεση της *Ιλιάδας* προηγείται της *Οδύσσειας*.

2. Ποια είναι η έκταση της *Ιλιάδας* και σε πόσα μέρη χωρίζεται;

Απάντηση

Η έκταση της *Ιλιάδας* (η οποία είναι κατά 3.500 στίχους περίπου μεγαλύτερη από την *Οδύσσεια*) είναι 15.693 στίχοι. Η *Ιλιάδα* χωρίζεται, όπως και η *Οδύσσεια*, σε 24 ραψωδίες, όσα και τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου. Οι ιλιαδικές ραψωδίες δηλώνονται με ένα κεφαλαίο γράμμα και το περιεχόμενο της καθεμιάς αποδίδεται από έναν τίτλο.

3. Σε ποια εποχή συντέθηκε η *Ιλιάδα* και σε ποια εποχή αναφέρεται;

Απάντηση

Η *Ιλιάδα*, ακολουθώντας το κύριο γνώρισμα της επικής ποίησης, που είναι ο ηρωικός χαρακτήρας στο περιεχόμενό της, αναφέρεται σε ένα ένδοξο παρελθόν γεμάτο ηρωικές πράξεις. Έτσι, αν και το έπος συντέθηκε τον 8^ο αιώνα π.Χ., αναφέρεται σε αναμνήσεις μιας άλλης εποχής, της μυκηναϊκής, στο τέλος της οποίας έγινε ο Τρωικός πόλεμος (12^{ος} αιώνας π.Χ.). Επειδή, λοιπόν, ο ποιητής αναπαριστά μιαν επο-

χή πολύ πιο μακρινή από τη δική του και αγνοεί πολλές λεπτομέρειες της καθημερινότητάς της, απεικονίζει μέσα στο έργο του έναν κόσμο που του είναι πιο πρόσφατος και οικείος.

4. Για ποιους λόγους δεν μπορεί η *Ιλιάδα* να χρησιμοποιηθεί ως ιστορική πηγή για τη μυκηναϊκή εποχή;

Απάντηση

Αν και η *Ιλιάδα* συντέθηκε τον 8^ο αιώνα π.Χ., αναφέρεται σε αναμνήσεις μιας άλλης εποχής, της μυκηναϊκής, στο τέλος της οποίας έγινε ο Τρωικός πόλεμος (12^{ος} αιώνας π.Χ.). Επειδή, λοιπόν, ο ποιητής αναπαριστά μια εποχή πολύ πιο μακρινή από τη δική του και αγνοεί πολλές λεπτομέρειες της καθημερινότητάς της, απεικονίζει μέσα στο έργο του έναν κόσμο που του είναι πιο πρόσφατος και οικείος. Οι συνήθειες, οι αντιλήψεις, οι θεσμοί και τα υλικά που χρησιμοποιούν οι ιλιαδικοί ήρωες ήταν γνωστά στην εποχή του ποιητή αλλά όχι και στον μυκηναϊκό άνθρωπο (αναχρονισμός). Από την άλλη, δεν είναι λίγες οι φορές που ο ποιητής προσθέτει σ' αυτά και στοιχεία εντελώς φανταστικά και εξωπραγματικά.

Επομένως, η ιλιαδική πραγματικότητα είναι πλαστή και αποτελεί σύνθεση στοιχείων που επισώρευσαν οι αιώνες στο πεδίο της ιστορίας και στοιχείων φανταστικών, τα οποία οφείλονται στη δημιουργική φαντασία του ποιητή. Γι' αυτό και δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε την *Ιλιάδα* ως ιστορική πηγή για τον αιώνα στον οποίο αναφέρεται.

5. Μπορεί η *Ιλιάδα* να χρησιμοποιηθεί ως πρώτη ύλη για την ιστορία;

Απάντηση

Η *Ιλιάδα*, λόγω των πολλών αναχρονισμών, δίνει περισσότερες πληροφορίες για την εποχή που συντέθηκε, δηλαδή για τον 8^ο αι. π.Χ., και όχι για την μακρινή μυκηναϊκή εποχή του 12^{ου} αι. π.Χ. Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η *Ιλιάδα* μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πρώτη ύλη για την ιστορία, αλλά είναι πρωτίστως ποίηση και αυτό το ιστορικό υλικό έχει υποστεί επεξεργασία από έναν δημιουργό που ήθελε με το έργο του να τέρψει το ακροατήριό του, παρά να το πληροφορήσει για τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής στην οποία αναφέρεται. Επομένως, το ιλιαδικό έπος χρησιμοποιεί την ιστορία ως πηγή έμπνευσης και ταυτόχρονα ως χρονικό πλαίσιο, αλλά δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ιστορικό σύγγραμμα.

6. Ποιο είναι το θέμα της *Ιλιάδας* και ποια είναι η πρωτοτυπία του θέματος, που δικαιολογεί και την ονομασία του έπους;

Απάντηση

Στην *Ιλιάδα* το θέμα αποκαλύπτεται στον ακροατή του έπους από τους πρώτους κιόλας στίχους. Στο πρωτότυπο, μάλιστα, κείμενο η πρώτη λέξη είναι *μῆνις* (= θυμός, οργή). Αυτό είναι και το θέμα του έπους, η οργή δηλαδή του Αχιλλέα μετά τη σύγκρουσή του με τον αρχιστράτηγο των Αχαιών, τον Ατρείδη Αγαμέμνονα με αφορμή τη μοιρασιά των λαφύρων. Η *μῆνις*, λοιπόν, του Αχιλλέα αποτελεί την αφετηρία και το κύριο θέμα της *Ιλιάδας*. Η πρωτοτυπία του Ομήρου είναι ότι γύρω από αυτό το θέμα, το οποίο αποτελεί μόνο ένα επεισόδιο του δέκατου χρόνου της πολιορκίας της Τροίας, καταφέρνει να παρουσιάσει τους αγώνες των Ελλήνων γύρω από το Ίλιον (άλλη ονομασία της Τροίας), στη διάρκεια της δεκάχρονης πολιορκίας, γεγονός που δικαιολογεί και την ονομασία του έπους, *Ιλιάς* και όχι *Αχιλλής*.

7. Ποιο είναι το περιεχόμενο του έπους και ποιο το χρονικό παρόν του;

Απάντηση

Πρέπει να γίνεται διάκριση ανάμεσα στο θέμα της *Ιλιάδας*, που είναι η *μῆνις* του Αχιλλέα, και στο περιεχόμενο της *Ιλιάδας*, που είναι ο δεκαετής πόλεμος και η πολιορκία της Τροίας από τους Αχαιούς. Ο ποιητής δεν περιγράφει τον τρωικό πόλεμο από την αρχή του, αλλά αποσπά από τα δέκα χρόνια μια μικρή χρονική περίοδο που καλύπτει 51 ημέρες, πριν από την άλωση της Τροίας. Ακριβέστερα, το έπος τελειώνει με τον θάνατο και τον ενταφιασμό του Έκτορα, του βασικού υπερασπιστή της Τροίας. Η συνέχεια (άλωση και καταστροφή της Τροίας, αιχμαλωσία των μελών της βασιλικής οικογένειας κ.τ.λ.) παρουσιάζεται σε άλλα έπη.

Οι 51 αυτές ημέρες είναι το χρονικό παρόν του έπους. Μέσα σ' αυτό βέβαια γίνονται αναφορές στο παρελθόν με χρονικές συντμήσεις, αναδρομές στα περασμένα και ένθετες διηγήσεις (εγκιβωτισμούς) παλαιών γεγονότων, όπως και προαναγγελίες για το μέλλον. Αυτές οι προβολές στο μέλλον θα αποτελούσαν το θέμα άλλων έργων (π.χ. όταν ο ποιητής φαντάζεται το τέλος του Αστυάνακτα, του γιου του Έκτορα, Ω 728 κ.εξ.).

8. Για ποιο λόγο το θέμα της *μῆνιδος* του Αχιλλέα αποκτά μεγάλη σημασία για τη σύνθεση της *Ιλιάδας* και την εξέλιξη των πολεμικών επιχειρήσεων;

Απάντηση

Η *μῆνις* του Αχιλλέα, σε συνδυασμό με την απόφαση του Δία να ικανοποιήσει τον ήρωα βοηθώντας τους Τρώες (*Διός βουλή*), έπειτα από παράκληση της μητέρας του Θέτιδας, υπήρξε γενεσιουργός αιτία πολλών δεινών για τους Αχαιούς. Η αποχή του

ισχυρότερου Αχαιού από τη μάχη είχε ως συνέπεια οι Τρώες, με τη βοήθεια μάλιστα του Δία, να προβάλουν αποφασιστική αντίσταση και να σημειώσουν σημαντικές νίκες, που οδήγησαν στην επιμήκυνση του πολέμου. Η μεγάλη σημασία της οργής του ήρωα φαίνεται και από τη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται το θέμα αυτό στο έπος τόσο σε σχέση με τους θνητούς, καθώς οι ήρωες πολλές φορές θα θυμηθούν τον Αχιλλέα και θα αναφερθούν στην απουσία του, όσο και σε σχέση με τους θεούς, των οποίων οι συζητήσεις και οι ενέργειες βρίσκονται σε στενή συνάρτηση με τη *μῆνιν* του Πηλεΐδη.

9. Ποιοι Αχαιοί πραγματοποιούν σπουδαία κατορθώματα στη μάχη και πώς ονομάζονται αυτά τα κατορθώματα;

Απάντηση

Εκτός από τον Αχιλλέα, στην *Ιλιάδα* υπήρχαν και άλλοι σημαντικοί ήρωες, ιδίως ο Διομήδης που πήρε τη θέση του απόντος Αχιλλέα, ο Αγαμέμνωνας και ο Πάτροκλος που πραγματοποιούν σπουδαία κατορθώματα, αριστείες, στο πεδίο της μάχης όσο λείπει ο Αχιλλέας. Παρ' όλες όμως τις παροδικές επιτυχίες των Αχαιών, οι Τρώες με τον ισχυρό πολέμαρχό τους, τον Έκτορα, είχαν την πρωτοβουλία στον πόλεμο, γιατί αυτόν τον τελευταίο μόνο ο Αχιλλέας μπορούσε να τον αντιμετωπίσει.

10. Ποιες είναι οι διαφορές της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*
 α) ως προς το ύφος
 β) ως προς το θέμα
 γ) ως προς τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες
 δ) ως προς την παρουσίαση των θεών και των ανθρώπων
 ε) ως προς το χαρακτήρα;

Απάντηση

- α) Ανάμεσα στα δύο ομηρικά έπη θα παρατηρήσουμε σημαντικές διαφορές στο ύφος. Από τα αρχαία κιώλας χρόνια η δραματική πυκνότητα της *Ιλιάδας* είχε αποδοθεί στο νεαρό της ηλικίας του ποιητή, ενώ το αφηγηματικό ύφος της *Οδύσσειας* ταίριαζε καλύτερα σε ένα έργο των γηρατειών. Η διαφορά όμως του ύφους δε θα πρέπει να αναζητηθεί μόνο στη χρονολόγηση, αλλά και στο διαφορετικό θέμα κάθε έργου.
- β) Η *Οδύσσεια* μοιάζει με ναυτικό παραμύθι σε παράξενους τόπους με εξωπραγματικά όντα (Κύκλωπες, Σειρήνες κ.τ.λ.). Αντίθετα, το παραμυθικό στοιχείο λείπει από την *Ιλιάδα*. Οι μύθοι της έχουν ηρωικό περιεχόμενο, αλλά η δράση εντοπίζεται σε έναν πραγματικό κόσμο, απαλλαγμένο από τέρατα και φανταστικές πε-

ριπέτειες. Ακόμη οι θεοί της έχουν ανθρώπινες διαστάσεις και η συμπεριφορά τους συχνά ελάχιστα διαφέρει από αυτήν των ανθρώπων.

- γ) Η *Οδύσσεια*, παρ' όλη την πληθώρα φανταστικών και παραμυθικών στοιχείων, καθρεφτίζει κοινωνικά μια νεότερη εποχή, όταν ο θεσμός της βασιλείας πλέον παρακμάζει, ενώ στην *Ιλιάδα* βρίσκεται στην ακμή του. Η *Οδύσσεια* περιγράφει τη γέννηση της πόλης με πολιτικά σώματα που έχουν αποφασιστικό ρόλο δίπλα στο βασιλιά. Στο βασίλειο των Φαίακων, παρ' όλο που υπάρχει μόνο στο πλαίσιο του μύθου, λειτουργεί μια συνέλευση γερόντων, όπως αντίστοιχα στην Ιθάκη υπάρχει μια άτυπη συνέλευση του λαού, έστω και χωρίς δυνατότητα παρέμβασης στο θέμα των απαιτήσεων των μνηστήρων. Ωστόσο, από αυτήν πρέπει ο Τηλέμαχος να ζητήσει βοήθεια για να αρχίσει να ψάχνει για τον πατέρα του. Είναι φανερό ότι βρισκόμαστε σε μια περίοδο μετάβασης από τη βασιλεία με την απόλυτη εξουσία σε μια νεότερη εποχή με τη δημιουργία αντιπροσωπευτικών πολιτικών σωμάτων. Στην *Ιλιάδα* καθρεφτίζεται η αντίληψη μιας κλειστής αριστοκρατικής τάξης, ενώ στην *Οδύσσεια* οι ήρωες ανήκουν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και ακούγονται οι πεποιθήσεις και οι πόθοι των κατώτερων τάξεων. Στις στρατιωτικές συνελεύσεις της *Ιλιάδας*, όπου αποφασίζονται τα διάφορα ζητήματα, οι απλοί στρατιώτες ακούνε, αλλά αρκούνται στο να επευφημήσουν. Ο Θερσίτης, που τόλμησε να διαφωνήσει με τον Αγαμέμνονα και να υψώσει το ανάστημά του, βρήκε την ανάλογη τιμωρία από τον Οδυσσέα (Β 225-270).
- δ) Οι θεοί που γνωρίσαμε στην *Οδύσσεια* δεν είναι το ίδιο εγωιστές και άδικοι, όπως στην *Ιλιάδα*: στο νεότερο έπος έχει αρχίσει να καθιερώνεται στον Όλυμπο κάποια ηθική τάξη. Είναι βέβαια και οι θεοί της *Οδύσσειας* γεμάτοι πάθη, μα δεν έχουν την πρωτογονική εκρηκτικότητα που θα συναντήσουμε στους θεούς της *Ιλιάδας*. Ανάλογες αντιθέσεις θα παρατηρήσουμε και στους δύο κεντρικούς ήρωες των επών. Ο Οδυσσέας δεν έχει την ορμητικότητα του Αχιλλέα ούτε την έλλειψη του μέτρου, μα άλλες, πιο πολύτιμες στην καθημερινή ζωή, αρετές, όπως η εξυπνάδα, η επιμονή και η καρτερικότητα. Για να πετύχει το σκοπό του στηρίζεται περισσότερο στην εφευρετικότητα του νου του, παρά στη μυϊκή του δύναμη.
- ε) Ο χαρακτήρας της *Ιλιάδας* είναι πολεμικός, και γι' αυτό μερικές φορές σκληρός, ενώ της *Οδύσσειας* είναι πιο ήρεμος και ειρηνικός. Αν ο δεύτερος ταιριάζει σε έναν ώριμο ποιητή, οπλισμένο με την πείρα της ζωής, τότε ο πρώτος αποκαλύπτει σίγουρα έναν δημιουργό στην ακμή της νεανικής ηλικίας του.

ΡΑΨΩΔΙΑ Α

Λοιμός - Μῆνις

(Ο λοιμός - Η οργή του Αχιλλέα)

Περίληπτική αναδιήγηση

Η ραψωδία Α ξεκινά με την επίκληση του ποιητή στη Μούσα. Με τη βοήθειά της επιθυμεί ο ποιητής να εξιστορήσει στους ακροατές τα γεγονότα που συνδέονται με την οργή του Αχιλλέα, που αποτελεί και το κεντρικό θέμα του έπους. Στη συνέχεια γίνεται αναδρομή στο παρελθόν, στην αιτία αυτής της οργής κι από το σημείο αυτό περιγράφονται σε συνεχή διήγηση τα γεγονότα.

Έχουν περάσει δέκα χρόνια από τη στιγμή που οι Αχαιοί πάτησαν στην Τροία και το κάστρο της παραμένει απόρθητο. Η κατάσταση γίνεται ακόμη δυσκολότερη, όταν στο στρατόπεδό τους ενσκήπτει ολέθριος λοιμός που αποδεκατίζει ανθρώπους και ζώα (Λοιμός). Σύμφωνα με τις αποκαλύψεις του μάντη Κάλχαντα υπεύθυνος για το θανατικό είναι ο ίδιος ο αρχιστράτηγος των Αχαιών, ο Αγαμέμνωνας, ο οποίος προσέβαλε βάνανυσα τον Χρύση, ιερέα του Απόλλωνα, και δεν ανταποκρί-

ΜΗΝΙΝΑΕΙΔΕΘΕΑΠΗΛΗΙΑΔΕΩΑΧΙΛΗΟΣ
ΕΚΗΘΕΤΛΑΖΙΟΙΑΧΑΙΡΥΜΗΝΗΝΕΜΟΛΥΟ
ΠΟΛΛΑΣΔΙΦΘΙΜΟΥΣΨΥΧΑΣΑΙΔΙΠΡΟΙΑΨΕΝ
ΝΙΙΖΖΕΝΥΚΕΧΥΕΤΑΙΡΩΛΕΕΔΖΥΟΤΥΑΝΩΩΡΗ
ΟΙΩΝΟΙΣΙΤΕΠΑΣΙΔΙΟΣΔΕΤΕΛΕΙΕΤΟΒΟΥΛΗ
ΕΤΙΑΖΙΡΕΙΝΗΤΗΤΖΑΙΔΑΤΩΡΠΑΤΗΔΥΟΞΕ
ΑΤΡΕΙΔΗΣΤΕΑΝΑΞΑΝΔΡΩΝΚΑΙΔΙΟΣΑΧΙΛΛΕΥΣ

Η Ιλιάδα όπως θα ήταν στην πρώτη της έκδοση, τον 7ο αιώνα π.Χ. που έγινε στην Αθήνα. Η γραφή είναι Αττική, Βουτροφιδόν.

θηκε στις ικεσίες του, όταν αυτός ζήτησε να του επιστραφεί η κόρη του, η Χρυσήίδα, που είχε δοθεί ως γέρας στον βασιλιά Αγαμέμνονα.

Ο Αγαμέμνονας παρά την αγανάκτησή του δέχεται να δώσει τη Χρυσήίδα πίσω στον πατέρα της, αλλά ζητά ως αντάλλαγμα το γέρας του Αχιλλέα, τη Βρισηίδα. Το γεγονός αυτό εξοργίζει τον ήρωα, ο οποίος μιλά με πολύ υβριστικά λόγια εναντίον του Ατρείδη και δηλώνει ότι θα αποχωρήσει από την Τροία (*Μήνις*). Η σύγκρουση μεταξύ των δύο ανδρών μοιάζει πια αναπόφευκτη. Χάρη μάλιστα στην επέμβαση της Αθηνάς δεν καταλήγει σε αιματοχυσία.

Η προσπάθεια του σοφού Νέστορα να τους συμβιβάσει αποδεικνύεται ατελέσφορη. Ο Αγαμέμνονας αποστέλλει τη Χρυσήίδα με τη συνοδεία του Οδυσσέα στον πατέρα της κι αμέσως απαιτεί να του φέρουν τη Βρισηίδα από τη σκηνή του Αχιλλέα. Εκείνος την παραδίδει χωρίς αντίσταση κι αποφασίζει να απέχει από το πεδίο της μάχης. Γεμάτος θλίψη, μάλιστα, παρακαλεί τη μητέρα του, τη Θέτιδα, να αποταθεί στον Δία και να τον ικετεύσει να προσφέρει τη νίκη στο στρατόπεδο των Τρώων. Με τον τρόπο αυτό θέλει να κάνει τον Αγαμέμνονα να συνειδητοποιήσει το λάθος του, ώστε να αποκατασταθεί η πληγωμένη του τιμή. Ο Δίας ανταποκρίνεται στο αίτημά της, αλλά αντιμετωπίζει την έντονη αντίδραση της συζύγου του, της Ήρας, η οποία υποστηρίζει το στρατόπεδο των Αχαιών. Στον μεταξύ τους διαπληκτισμό παρεμβαίνει επιτυχώς ο Ήφαιστος κι έτσι η ραψωδία Α ολοκληρώνεται μέσα σε μια ανάλαφρη και φαιδρή ατμόσφαιρα.

Ο χρόνος & τα γεγονότα

Η ραψωδία Α μέσα σε 612 στίχους καλύπτει τα γεγονότα εικοσιμίας ημερών.

ΧΡΟΝΟΣ	ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΣΤΙΧΟΙ
1 ^η -9 ^η ημέρα	Προοίμιο – Ικεσία Χρύση – Λοιμός	1-54
10 ^η ημέρα	Φιλονικία Αγαμέμνονα - Αχιλλέα / Αναχώρηση για τη Χρύσα / Αρπαγή Βρισηίδας / Συνάντηση Αχιλλέα - Θέτιδας	55-477
11 ^η ημέρα	Επιστροφή της πρεσβείας από τη Χρύσα – Η οργή του Αχιλλέα	478-493
10 ^η - 21 ^η ημέρα	Απουσία των Θεών στη χώρα των Αιθιοπών	
21 ^η ημέρα	Συνάντηση Δία - Θέτιδας / Ικεσία Θέτιδας / Φιλονικία Δία - Ήρας Συμπόσιο των Θεών	494-612

Ενότητες

Η ραψωδία Α διαιρείται στις εξής ευρύτερες νοηματικές ενότητες:

Α' Ενότητα (στ. 1-53): Προοίμιο (Η επίκληση στη Μούσα) / Η ικεσία του Χρύση

Β' Ενότητα (στ. 54-306): Συνέλευση Αχαιών / Σύγκρουση Αχιλλέα-Αγαμέμνονα

Γ' Ενότητα (στ. 307-349): Αναχώρηση για τη Χρύσα / Αρπαγή Βρισηίδας

Δ' Ενότητα (στ. 350-431α): Συνάντηση Θέτιδας-Αχιλλέα

Ε' Ενότητα (στ. 431β-493): Παράδοση Χρυσήδας / Επιστροφή πρεσβείας από τη Χρύσα

ΣΤ' Ενότητα (στ. 494-612): Σκηνές από τον Όλυμπο

Ο θυμός του Αχιλλέα (Ζακ Λουί Νταβίντ, 1748-1825).

ΡΑΨΩΔΙΑ Α • Α' ΕΝΟΤΗΤΑ (Α 1-53)

ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟ – Η ΙΚΕΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΗ

Ανάλυση & δομή

Υποενότητες:

1η: Προοίμιο (στ. 1-7)

2η: Ικεσία Χρύση (στ. 8-53)

Προοίμιο στ. 1-7

Ο ποιητής ζητά από τη Μούσα να τον συνδράμει στην προσπάθειά του να μιλήσει για την ολέθρια οργή του Αχιλλέα εναντίον του Αγαμέμνονα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο πολλών πολεμιστών και εκπλήρωνε τη βούληση του πατέρα των Θεών, του Δία.

ΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΑΣ

«Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
 οὐλομένην, ἣ μυρὶ Ἄχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
 πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν
 ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
 οἰωνοῖσι τε πᾶσι, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή,
 ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
 Ἀτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.»

(Α 1-7)

Συμπληρωματικά (ερμηνευτικά) σχόλια

στ. 1 «Ψάλλε, θεά»: Επίκληση στη Μούσα της επικής ποίησης, Καλλιόπη, ως πηγή έμπνευσης. Με τον τρόπο αυτό ο ποιητής ζητά τη συνδρομή της, ώστε να μπορέσει να αντεπεξέλθει στην ποιητική του αποστολή. Η Μούσα είναι αυτή που εμπνέει τον αοιδό και διασφαλίζει την αλήθεια του τραγουδιού του.

Ο ποιητής απευθύνεται σε αυτήν χωρίς να αναφέρει το όνομά της, γεγονός που υπονοεί μια προηγούμενη σχέση μεταξύ τους. Η σχέση τους είναι συνεργατική προς όφελος της ποίησης, καθώς η Μούσα αποτελεί τον θεολογικό και ο ποιητής τον ανθρώπινο συντελεστή της. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να μην αναρωτηθεί στη συνέχεια ο ακροατής/αναγνώστης για το πώς ο ποιητής γνωρίζει αλλά και παραθέτει από μνήμης έναν τόσο μεγάλο όγκο πληροφοριών. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι εδώ η Μούσα αποκαλείται θεά, κάτι που δεν ισχύει για το προοίμιο της *Οδύσσειας* και των έργων του Ησιόδου.

- *Τον άνδρα, Μούσα, τον πολύτροπο να μου ανιστορήσεις* (Ομήρου *Οδύσσεια*)
- *Μούσες της Πιερίας, δόξα σας το τραγούδι, ελάτε πάλι* (Ησιόδου *Έργα και Ημέραι*)
- *Με τις Ελικωνιάδες Μούσες* ας αρχίσει το τραγούδι μας (Ησιόδου *Θεογονία*)

στ. 1 «τον τρομερόν θυμόν του Αχιλλέως»: Η οργή (*μῆνις*) του Αχιλλέα, που βρίσκεται στην αρχή του πρώτου στίχου, αποτελεί βασικό στοιχείο της εξέλιξης και της πλοκής και την αιτία όλων των δεινών που θα ακολουθήσουν, ορίζοντας ουσιαστικά και το θέμα του έπους. Η οργή αυτή, που θα πάρει τέλος στη ραψωδία *Π* (στ. 60-61), αφού πρώτα προκαλέσει τον θάνατο, προεκτείνεται σε ολόκληρο το έπος. Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, ότι η λέξη *μῆνις* χρησιμοποιείται στο έπος μόνο για θεούς. Το γεγονός ότι εδώ αναφέρεται στον Αχιλλέα τονίζει ότι ο θυμός του έχει ξεπεράσει τα ανθρώπινα όρια και για τον λόγο αυτό προβλέπεται καταστροφικός. Κατά συνέπεια, το ποίημα αρχίζει μέσα σε μια στενόχωρη ατμόσφαιρα.

στ. 2 «στους Αχαιούς»: Τόσο στην *Ιλιάδα* όσο και στην *Οδύσεια* οι Έλληνες αναφέρονται με διάφορα ονόματα (Αργεῖοι, Αχαιοί, Δαναοί).

στ. 5 «και η βουλή γινόνταν του Κρονίδη»: Η ερμηνεία αυτού του σημείου απασχόλησε έντονα τους μελετητές. Οι επικρατέστερες ερμηνείες είναι δύο:

- α) Η θέληση του Δία προοικονομεί την υπόσχεση που δίνει στους στίχους 518-528 στη Θέτιδα ότι θα συμβάλει στην οριακή ήττα των Αχαιών, ώστε αυτοί εξουθενωμένοι να παρακαλέσουν τον Αχιλλέα να επιστρέψει στο πεδίο της μάχης κι έτσι να καταδειχθεί η αξία του και να ικανοποιηθεί η πληγωμένη του τιμή (το βιβλίο του μαθητή δέχεται αυτήν την ερμηνεία).
- β) Η δεύτερη ερμηνεύει την απόφαση του Δία με μια κοσμολογική αιτία που μας παραπέμπει στα *Κύπρια Έπη*¹. Εκεί γίνεται αναφορά στο σχέδιο του Δία, ο οποίος θέλοντας να απαλλάξει τη γη από τον υπερπληθυσμό, προκάλεσε πόλεμο που είχε ως συνέπεια τον θάνατο πολλών ανθρώπων.

1. Τα *Κύπρια Έπη* ανήκουν στον τρωικό κύκλο και διηγούνταν την προϊστορία του τρωικού πολέμου και τα πολεμικά γεγονότα μέχρι την αρχή της *Ιλιάδας*.

στ. 6 «απ' ότ' εφιλόνίκησαν κι εχωριστήκαν πρώτα»: Τα δύο ρήματα ορίζουν τη χρονική αφετηρία της δράσης και της αφήγησης. Ο ποιητής περνά τώρα από το θέμα (*μήνις*) στην αιτία που το προκάλεσε. Ο ποιητής, λοιπόν, θα τραγουδήσει τον θυμό του Αχιλλέα ξεκινώντας από τη στιγμή της λογομαχίας του με τον Αγαμέμνονα.

στ. 7 «ο Ατρείδης, άρχων των ανδρών, και ο θεός Αχιλλέας»: Το προοίμιο ολοκληρώνεται με την αναφορά στα υποκείμενα των ρηματικών τύπων του προηγούμενου στίχου. Η διαμάχη αφορά δύο σημαντικά πρόσωπα, έναν βασιλιά κι έναν άνθρωπο με θεϊκή καταγωγή, γεγονός που θα αποδειχθεί άκρως επικίνδυνο. Παράλληλα, στον στίχο αυτό ολοκληρώνεται η μορφή του Αχιλλέα. Δεν είναι ένας απλός θνητός, ο γιος του Πηλέα έχει και μια δεύτερη διάσταση, είναι θεός (θεϊκός). Να σημειωθεί, επίσης, ότι το προοίμιο κλείνει εντέχνως με το όνομα αυτού (Αχιλλέας) που βιώνει το συναίσθημα του θυμού (*μήνις*), συνδέοντας έτσι τον ήρωα με την πρώτη λέξη του προοιμίου.

Ερμηνευτική προσέγγιση (στοιχεία δομής και περιεχομένου)

Η τυπική δομή ενός προοιμίου περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέρη:

- α) Επίκληση
- β) Διήγηση
- γ) Παράκληση

Το προοίμιο της *Ιλιάδας* (στ. 1-7) θεωρείται ένα αριστούργημα της ποιητικής τέχνης, καθώς ο ποιητής μέσα σε λίγους μόνο στίχους κατορθώνει να δώσει τα νήματα μέσω των οποίων διασταυρώνονται με έξοχο τρόπο η θεϊκή και η ανθρώπινη δράση.

Παρουσιάζει την εξής μορφή:

α) Επίκληση (στ. 1)

Ο ποιητής επικαλείται τη Μούσα της επικής ποίησης, Καλλιόπη, ως αρωγό στην προσπάθειά του να αντεπεξέλθει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στο απαιτητικό ποιητικό του καθήκον. Η επίκληση στη Μούσα αποτελεί τυπικό στοιχείο της αρχαϊκής επικής παράδοσης, αλλά παίζει και σημαντικό λειτουργικό ρόλο γιατί, όταν ο ποιητής θα περιγράψει αργότερα σκηνές από τον Όλυμπο, δε θα προκαλέσει την απορία των ακροατών / αναγνωστών του, πώς δηλαδή είναι δυνατόν θνητός αυτός να γνωρίζει τι γίνεται στην κατοικία των θεών.

β) Διήγηση (στ. 2-7)

Ο ποιητής κατορθώνει μόλις μέσα σε επτά στίχους με ευσύνοπτο τρόπο να ενημερώσει τους ακροατές για τα βασικότερα στοιχεία του έπους: **υπόθεση, πρωτα-**

γωνιστές, αιτία των γεγονότων, συνέπειες της φιλονικίας, αφετηρία της αφήγησης, ρόλος των θεών.

Πιο συγκεκριμένα, ήδη από τον πρώτο στίχο και με την πρώτη λέξη (*μῆνιν*) ο ποιητής ορίζει το **θέμα** του Ιλιαδικού έπους, που δεν είναι, όπως θα ανέμενε ο ακροατής, ο Τρωικός πόλεμος αλλά μια έντονη συναισθηματική κατάσταση. **Η οργή του Αχιλλέα**, ο θυμός της πληγωμένης του τιμής, γίνεται ψυχικό πάθος που οδήγησε σε τραγικά αποτελέσματα και επηρεάζει τον ίδιο τον ήρωα, τον πόλεμο των ανθρώπων αλλά και τη δράση των θεών. Ξεσπά αρχικά εναντίον του Αγαμέμνονα, στη συνέχεια όμως φτάνει στην κορύφωσή του, όταν στρέφεται κατά των Τρώων και κυρίως κατά του Έκτορα, για να καταλαγιάσει στο τέλος του έπους με τη συμφιλίωση.

Σε σχέση με τους **πρωταγωνιστές** αναφέρεται το όνομα του Αχιλλέα, που αποτελεί τον φορέα του θυμού, και το όνομα του Αγαμέμνονα, που αποτελεί τον υποκινητή του. Η μεταξύ τους φιλονικία αποτελεί την **αιτία των γεγονότων** που θα ακολουθήσουν και σηματοδοτεί τη **χρονική αφετηρία** της πλοκής και της αφηγηματικής δράσης, ενώ ο θάνατος πολλών ηρώων αναφέρεται στις **τραγικές της συνέπειες**. Το προοίμιο θέτει, τέλος, το ερώτημα για τον **ρόλο των θεών** και το πρόβλημα της ευθύνης των ανθρώπων για τις πράξεις τους, ενισχύοντας με την αναφορά του ποιητή στη βουλή του Δία ακόμα περισσότερο την ενότητα του ποιήματος. Απουσιάζει, ωστόσο, εντελώς η όποια αναφορά στο αντίπαλο στρατόπεδο των Τρώων.

γ) **Παράκληση** (εδώ απουσιάζει).

Αχιλλέας και Αγαμέμνων [Honoré Victorin Daumier (1808-1879), *Physionomies Tragiques*, 1851].

Στοιχεία επικής τεχνικής

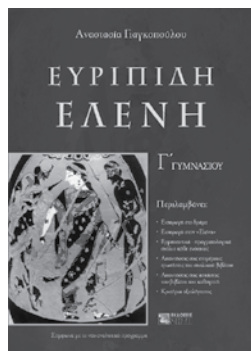
- **In medias res** (στη μέση των πραγμάτων): Ο Όμηρος βάζει στο επίκεντρο της αφήγησής του την οργή του Αχιλλέα και ξετυλίγει τον δεκάχρονο αγώνα των Αχαιών γύρω από το κάστρο της Τροίας όχι με χρονολογική σειρά αλλά μέσα από το πρίσμα αυτής της πράξης που συνέβη στη διάρκεια του πολέμου. Πρόκειται, ασφαλώς, για μια μοναδική και τολμηρή καινοτομία στην επική αφήγηση, για την οποία ο Αριστοτέλης εξαίρει τον ποιητή της *Ιλιάδας*, καθώς με βήματα προς τα πίσω οδηγεί τον ακροατή στην αρχή της φιλονικίας, απ' όπου και θα αρχίσει η συνεχής διήγηση.
- **Σχήμα κύκλου**: Το προοίμιο ξεκινά με τη λέξη «μῆνις», που αναφέρεται στον Αχιλλέα, και ολοκληρώνεται με αναφορά στο όνομά του.
- **Προσημάνση**: Καθώς στο προοίμιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα γεγονότα του έπους, λειτουργεί για τον ακροατή ως προϊδεασμός για όσα θα ακολουθήσουν παρακάτω.
- **Τυπική δομή προοιμίου** (Βλ. παραπάνω)

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΡΟΟΙΜΙΟΥ *ΙΛΙΑΔΑΣ* ΚΑΙ *ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ*

ΠΡΟΟΙΜΙΟ <i>ΙΛΙΑΔΑΣ</i>	ΠΡΟΟΙΜΙΟ <i>ΟΔΥΣΣΕΙΑΣ</i>
Επίκληση στη Θεά να ψάλλει	Επίκληση στη Μούσα να πει
Αναφορά στο όνομα του Αχιλλέα	Ανωνυμία του ήρωα – Αναφορά στα γνωρίσματά του
Θεϊκή Βούληση (Δίας)	Θεϊκή Βούληση (Ηλιος)
Απώλεια άλλων ηρώων	Απώλεια Συντρόφων
Αφήγηση ενός επεισοδίου του πολέμου in medias res	Αφήγηση in medias res
Απουσία Παράκλησης	Τυπική Δομή Προοιμίου
Σχήμα Κύκλου (το όνομα του Αχιλλέα)	Σχήμα Κύκλου (νέα επίκληση στη Μούσα)

Κυκλοφορούν επίσης από τις εκδόσεις ΖΗΤΗ

Για το Γυμνάσιο

Γιαγκοπούλου Αναστασία
Ευριπίδη: Ελένη, Γ' Γυμνασίου

320 σελ., σχήμα 17×24

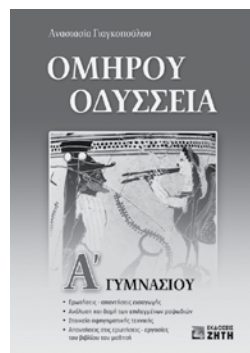
Εισαγωγή στο δράμα • Εισαγωγή στην «Ελένη»

- Ερμηνευτικά - πραγματολογικά σχόλια κάθε ενότητας
- Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου
- Απαντήσεις στις ασκήσεις του βιβλίου του καθηγητή
- Κριτήρια αξιολόγησης

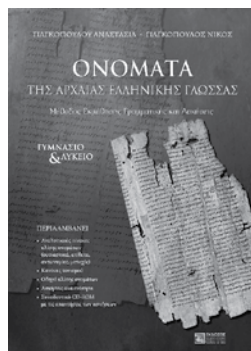
Γιαγκοπούλου Αναστασία
Ομήρου Οδύσσεια, Α' Γυμνασίου

336 σελ., σχήμα 17×24

Ερωτήσεις-απαντήσεις εισαγωγής • Ανάλυση και δομή των επιλεγμένων ραψωδιών • Στοιχεία αφηγηματικής τεχνικής • Απαντήσεις στις ερωτήσεις-εργασίες του βιβλίου του μαθητή

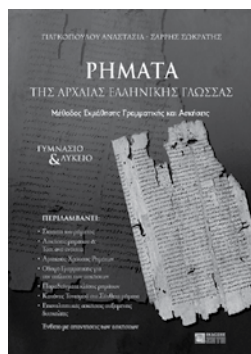
Για το Γυμνάσιο και το Λύκειο

Γιαγκοπούλου Αναστασία, Γιαγκόπουλος Νίκος
Ονόματα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας

120 σελ., σχήμα 21×29

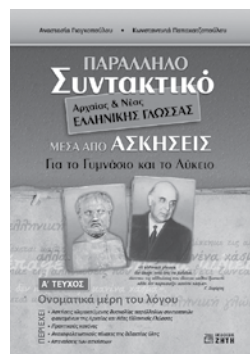
Περιέχει CD-ROM με τις απαντήσεις των ασκήσεων

Γιαγκοπούλου Αναστασία,
Παπαχατζοπούλου Κωνσταντίνα

**Παράλληλο Συντακτικό
Αρχαίας & Νέας Ελληνικής Γλώσσας
Μέσα από Ασκήσεις**

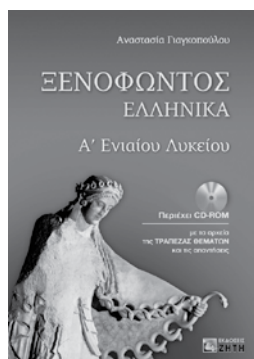
Τεύχος Α:
Ονοματικά μέρη του λόγου
160 σελ., σχήμα 21×29

Γιαγκοπούλου Αναστασία,
Σαρρής Σωκράτης

Ρήματα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας
224 σελ., σχήμα 21×29

Περιέχει ένθετο με τις απαντήσεις των ασκήσεων

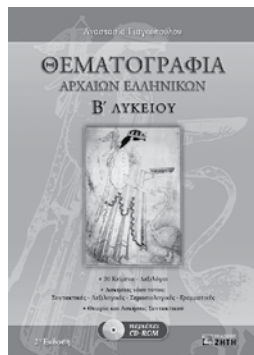

Γιαγκοπούλου Αναστασία

Ξενοφώντος Ελληνικά, Α' Ενιαίου Λυκείου

408 σελ., σχήμα 17×24

Περιέχει CD-ROM με τα αρχεία της τράπεζας θεμάτων και τις απαντήσεις

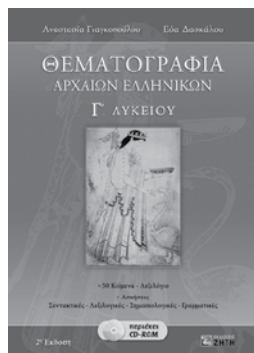
Γιαγκοπούλου Αναστασία

Θεματογραφία Αρχαίων Ελληνικών Β' Λυκείου

184 σελ., σχήμα 21×29

- 20 Κείμενα - Λεξιλόγιο
- Συντακτικές, Λεξιλογικές, Σημασιολογικές, Γραμματικές Ασκήσεις
- Θεωρία και Ασκήσεις Συντακτικού

Συνοδεύεται από CD-ROM που περιέχει: Μεταφράσεις και συντακτικά σχόλια των 20 αδιδακτων κειμένων | Απαντήσεις στις ασκήσεις των κειμένων & στις συντακτικές ασκήσεις | Διαδραστικές εφαρμογές & ασκήσεις

Γιαγκοπούλου Αναστασία, Δασκάλου Εύα

Θεματογραφία Αρχαίων Ελληνικών Γ' Λυκείου

168 σελ., σχήμα 21×29

- 50 Κείμενα - Λεξιλόγιο
- Συντακτικές, Λεξιλογικές, Σημασιολογικές, Γραμματικές Ασκήσεις

Συνοδεύεται από CD-ROM που περιέχει: Μεταφράσεις και συντακτικά σχόλια των 50 αδιδακτων κειμένων | Απαντήσεις στις ασκήσεις των κειμένων | Διαδραστικές εφαρμογές & ασκήσεις

Γιαγκοπούλου Αναστασία

Θεωρία και ασκήσεις συντακτικού Γ' Λυκείου

168 σελ., σχήμα 21×29

Περιέχει ένθετο με τις απαντήσεις των ασκήσεων